

tározások következtében meggyengült, csak lemondásokor szembeült a problémával.

Hogyan lett mégis ebből a politikusból a 20. század egyik legnagyobb államférfia? A választ már a kortársak naplófeljegyzéseiben is megtaláljuk: zseniális ötletei, felismerései révén. E kiváló képességek pedig arisztokrata kapcsolatrendszerrel és öntudattal párosultak – teheti hozzá az olvasó az életrajz lapjait böngészve. Segítségére volt még a rendkívüli merészség és vállalkozószellem, a kimagasló íráskészség.

Churchill legnagyobb felismerései és alkalomadtán a gyakorlatban jelentkező eredményei kétségtelenül a két világháborúhoz, illetve a háborús készülődéshez köthetők. Miniszterként az első világháború előtt újjászervezte, korszerűsítette a flottát, már 1911-ben felvázolta egy memorandumban, hogy a német hadvezetés részéről háború esetén miféle hadmozdulatok várhatók (ez a jóslat olyannyira bevált, hogy később Schlieffen-terv néven ismerte meg a világ), az első világháború állóháborúvá válásakor pedig az elsők között fogalmazta meg a kiutat: haditechnikai fejlesztés (ebből nőtt ki a tank) és új front megnyitása a központi hatalmak legvédtelenebb határszakaszán, a Balkánon. A második világháború előtti években nyíltan szembeszállt a Chamberlain nevével fémjelzett békülékeny politikával, mert felismerte a Hitler személyisé-

gében rejlő veszélyt, amit a kényszeresen racionális és elkényelmesedett angol közvélemény és politikai elit nem vett észre. Elérte, hogy a sorsdöntő 1940-es évben Anglia mindenfajta – racionális számításból eredő – kishitúsége ellenére mégiscsak kitartson a végsőkig. Félretolta a háborús körülmények között alkalomadtán életveszélyesnek bizonyuló demokratikus alkumechanizmust, és személyes fellépésével meggyőzte Rooseveltet Amerika hadba lépését illetően.

Lenyűgöző pályakép könnyed stílusban. Így tudnánk összefoglalni a könyv alapvonásait. S talán még valami: gondolatkísérlet arról, milyen személyiségeket termelt ki a 19–20. század fordulóján az angol társadalom, s miként birkóztak meg ezek a személyiségek évtizedek múltán koruk nagy kihívásaival.

SOMOGYI GYULA

(Fordította: Györi László, Európa Kiadó, Budapest, 2003, 215 oldal, 1500 Ft)

**KAHLER FRIGYES –
M. KISS SÁNDOR:**

**„Mától kezdve lövünk”
Tíz év után a sortüzekről**

Az 1956-os forradalomról még rengeteg könyvet fognak írni. Sokan és sokszor fogják elemezni a

forradalom kulcsszereplőinek tevékenységét, a felkelők harcát vagy a nagyhatalmak diplomáciai tevékenységét. De ez a könyv akkor is meg fogja állni a helyét...

A kutatás, amelynek (egyik) eredményét kezébe veheti a nagyra-becsült olvasó, az Antall-kormány idején felállított (és a Horn-kormány által megszüntetett) Történelmi Tényfeltáró Bizottság tevékenységéből eredt. A bizottság eddig három jelentést adott közre (*Sortűzek I., II., III.*). Elsősorban a hatalom erőszak-szerveinek tevékenységét vizsgálta, de természetesen ezen a vezérfonálon haladva a forradalom történetének egészét sikerült megragadnia.

Ennek a vezérfonálnak egyik segédfogalma a „sortűz”. Annyiban segédfogalom, hogy katonai szempontból ilyen kategória ugyan nincsen, de az „élő” történelem már sokszor produkált ilyet, tehát mégiscsak létezik. A sortűz lényege, hogy szervezett fegyveresek állnak szemben a fegyvertelenek tömegével, és lőnek rájuk; vagyis a *hatalom* áll szemben az állampolgárral. Minden forradalom alapképlete ez. És abból, hogyan viselkednek ebben az éles és feszítő szituációban, megmutatkozik valódi természetük. A hatalomé éppúgy, mint a forradalmasodott polgároké. Hiszen ebben a helyzetben válik világossá, mi a célja a forradalommal a népnek, és mi a célja a sortűzzel a hatalomnak...

És persze roppant fontos maga a *forradalom* mint történeti képződ-

mény is. Hiszen a forradalmak (és a háborúk) idején a közösségi célok nem egy intézményrendszer torzító, de békítő csatornáin keresztül jelennek meg, hanem kendőzetlenül. Idő és tér hiányában nincs manőverezés, nincs taktika, hanem célok vannak, valamint azok teljesen egyértelmű és világos imperatívusza. A forradalom beszédmódja nem a kijelentés, hanem a követelés. Akarás és nem szándék. (A háborúkra ugyanez igaz, csak hogy nem egy társadalmon belül, hanem országok közötti viszonyokban érvényesülve.)

Az '56 körüli viták egyik lényeges kérdése (amelynek szoros politikai összefüggései is vannak), hogy milyen szerepet játszott Nagy Imre és köre a forradalom előtt, alatt és után. Tehát hogy tulajdonképpen ez a reformerek felkelése volt-e a sztálinisták ellen, vagy a nép felkelése a létező szocializmus ellen? Ebből a szempontból a kötet válasza egyértelmű és történelmileg megalapozott: nem a hatalmi párt belső konfliktusa ez, hanem egy magára talált nemzet harca azért a jogért, hogy önálló életét élhesse, saját törvényei szerint. Hiszen a számvetésből egyértelműen kiderül, hogy az egyik oldalon igenis a megtorló erőszakos szerv és csatolt részei állnak, míg a másikon a nemzet, a nép vagy az átlagember, nevezhetjük, aminek akarjuk.

De az is kiderül a kötetből, hogy az '56-os forradalom nem Budapest forradalma volt, hanem az országé.

Világossá válik néhány olyan eseménysorozat, amelyet még ma is erős maszatolás vesz körül. Hogyan történt Mosonmagyaróvár, Tiszakécske vagy Monor „megrendszabályozása”? Ki volt Gyurkó László, és milyen az a megtorlás, amelyet ő tartott volna ideálisnak? Áttekintést kapunk arról is, miért éppen ott és akkor dördültek el a sortűzek, ahol és ahogyan megtörtént.

A könyv ráadásul olyan nyelven szól az olvasóhoz, amely egyszerre szakszerű és közérthető, egyidejűleg tárgyilagos és olvasmányos. (Ez utóbbi sajnos nem mindig van jelen az elmúlt évek történeti szakirodalmában.) A szerzőpáros egyik különlegessége, hogy mer kérdezni és nem helyezi magát a mindentudó szemlélő szerepébe. Csak azt állítja, amit bizonyítani tud, ahol pedig kérdései maradtak, ott nem teóriákat gyárt, hanem bevallja kételyeit; tiszteli ennyire olvasóit és témáját.

ÖTVÖS ISTVÁN

(*Kairosz Kiadó, Budapest, 2003, 260 oldal, 2600 Ft*)

NYIKOLAJ BERGYAJEV:

A kommunizmus igazsága és hazugsága

„A kommunizmusnak a keresztények számára különös jelentősége van: le-

rántja a leplet a keresztény bűnökről, egyúttal figyelmeztet a nem teljesített keresztény feladatra és kötelességre.” Látható, a szerző nem éppen a legkényelmesebb ítélőszék elé idézi a hazugsággal vádolt kommunizmust, az egzisztencializmushoz közel került keresztény gondolkodóként pedig a Krisztus-hívő önvádja és a közös tanulás hangsúlyozása sem áll távol tőle.

Nyikolaj Bergyajev (1874–1948) szerint a keresztények az üdvösség kérdését biztonságos távolba, a túlvilág hatáskörébe utalták, a földi szenvedés azonban enyhítetlen maradt társadalmi méreteken. Marx tanaiban viszont, a materialista alapok ellenére, megjelent egy sajátos, Istent nélkülöző üdvtörténet, a társadalmi boldogság, vagyis a racionálisan működő társadalom (kollektíva) képében. E társadalom racionalitása nem jelent mást, mint annak a látszatvilágnak a lebontását, amely a gazdasági valóság és a kizsákmányolás által meghatározott osztályharcot eredményezte. Vagyis az osztályellentéteket meg kell szüntetnie egy messiási küldetésű csoportnak: ez lesz a felismerésben és ítéletben tévedhetetlen proletariátus. Bergyajev szerint mindez erőltetett és elhibázott kísérlet, amely csak a metafizika karakterjegyeit hordozó ateista vallási eszme kudarcát eredményezheti. E kudarc attól válik igazán veszélyessé, hogy egybeforr az orosz vallásellenes hagyományok bolsevik köntösbe öltöztetett változatával.